

ítéleteit egyszerű többségi országgyűlési döntéssel felülbíráhatóvá tenné, az általános tartalmi korlátokat venné semmibe. Ezzel szemben, ha az alkotmányossági felülvizsgálat jogát a Legfelsőbb Bírósághoz tenné át, akkor csak a módosításra vonatkozó tartalmi korlátokat sértené meg. Az elkülönült alkotmánybírói modell Magyarországon alkotmánymódosítással nem cserélhető le, az alkotmányossági felülvizsgálat garanciális elemei pedig még új alkotmány bevezetésével sem.)

Továbbá a bírói függetlenség valamilyen intézményes garanciája feltétele az általános tartalmi követelmények teljesülésének, mindenekelőtt a joguralom ama követelményének, hogy a törvények az állammal szemben is kikényszeríthetők. Ezért ez is az alapszerkezet része. Új alkotmány létrehozásakor megválasztható, hogy milyen formában legyen biztosítva a bírói függetlenség; alkotmánymódosítások azonban csak az adott formán belül vezethetők be változtatások.

A harmadik, az alapszerkezethez tartozó elem az állampolgároknak a közösség döntéseiről, a döntési alternatívákról való tájékozódási jogához kapcsolódik. A politikai verseny résztvevői a döntési alternatívák kidolgozásának és megjelenítésének főszereplői. A demokratikus közösség tagjainak túlnyomó többsége a politikai verseny eseményeit követve tájékozódik a közösség előtt álló döntési alternatívákról. Ezért – a plurális nyilvánosság intézményes garanciái mellett – a demokratikus politikai verseny fő szabályai, amelyek például a szereplők egymás közötti viszonyait is rögzítik, az alkotmányos alapszerkezetbe tartoznak. Itt kap helyet a választási rendszer főbb elemei mellett az a mód is, ahogyan az alkotmány kialakítja a törvényhozó és a végrehajtó hatalmi ág, a kormánytöbbség és az ellenzék közötti felelősségi, ellenőrzési és számonkérési viszonyokat, illetve elosztja közöttük a döntési jogköröket. A parlamentarizmus rendszere alapvetően más módon ad a politikai versenynek, mint például az elnöki rendszer, amelyben a végrehajtó hatalom vezetőjét a törvényhozástól elkülönülten választják, és az előbbi nem kérhető számon az utóbbi által. Tehát alkotmánymódosításkor az erre

felhatalmazott többség csak az adott kormányzati rendszer keretei között, annak lényegi, a kormánytöbbség és a parlamenti ellenzék viszonyát rögzítő vonásait megőrizve változtathat a szabályokon.

*

Három alapvető elméleti állítást fogalmaztam meg. 1. Az alkotmány módosításának, illetve új alkotmány bevezetésének nemcsak eljárási, hanem tartalmi korlátai is vannak. 2. A módosításra szigorúbb tartalmi korlátok érvényesek, mint az új alkotmány létrehozására. 3. A különbség lényege, hogy új alkotmány létrehozásakor az alkotmányozó többé-kevésbé szabadon dönthet az általános tartalmi követelményeket különböző, de nagyjából ekvivalens módon megvalósító alapszerkezetek között, míg az alkotmány módosításakor csak az érvényben lévő alapszerkezettel konzisztens változtatások fogadhatók el. A harmadik állítás tartalma az alapszerkezet fogalmának elemzésével fejthető ki. Azok az intézmények tartoznak az alapszerkezethez, amelyek az általános tartalmi feltételek érvényesüléséért felelnek. A törvényhozói és végrehajtói aktusok alkotmányossági felülvizsgálata, a bírói függetlenség garanciája, a demokratikus politikai versenyt biztosító kormányzati és választási rendszer tűnik az alapszerkezet legfontosabb elemeinek. Ezek alkotmánymódosítással nem változtathatók meg, csak új alkotmány bevezetése útján, de akkor is csak az általános tartalmi követelményeknek megfelelően.

A magyar alkotmányosság összefüggésében ez az Alkotmánybíróságra vonatkozó garanciális szabályokat, a bírói függetlenséget szavatoló intézményeket, a parlamentáris kormányzás lényegi elemeit kialakító szabályokat és a plurális, független sajtó működését garantáló szabályokat jelenti. Együttesük alkotja a köztársasági alkotmány alapszerkezetét, amelynek megváltoztatására a kétharmados parlamenti többség nem ad felhatalmazást.

Egy új alkotmány háttérelmélete

Politikai és alkotmányos háttérelmélet nélkül nincs mélyreható alkotmányos átalakulás. A közhatalmi autoritás megjelenítői mindig támaszkodnak szellemi autoritásokra. A modern alkotmányosság az amerikai szövetségi alkotmány elfogadásával és az egyetemes emberi jogok francia nyilatkozatával vette kezdetét. A normatív állítások mögött Locke, Montesquieu és a francia felvilágosodás filozófusainak elméleti hűződtak meg. A felvilágosodás humanista programjának embertelen kontrasztja volt a náci politikai rezsim. A weimari alkotmányos struktúra fűhrerelvű átalakításához Carl Schmitt szolgáltatott szellemi muníciót.

Most arra teszek kísérletet, hogy vázlatosan bemutassam, milyen teoretikus elgondolások előlegezték meg a magyar alkotmányos rendszer napjainkban körvonalazódó radikális átalakítását. Az elmúlt évtized alkotmány- és politikaelméleti diskurzusából kiválasztottam három, kiváló színvonalú vitát, amelyek megítélésem szerint jól szemléltetik a rendszerváltáskor létrejött alkotmányos struktúra kritikai olvasatát és a revíziójára vonatkozó igényt. A mai alkotmány állítólag legitimitás- és értékhányos, továbbá nem igazodik megfelelően a politikai realitásokhoz. Ezeket a hiányosságokat szüntetné meg a politikai realizmus és a perfekcionista értékelvűség keverékéből összeálló új, legitim alkotmány.

A rendszerváltás alkotmányának legitimitásáról Körösenyi András és Gyórfi Tamás folytatott tanulságos vitát. Körösenyi tézise szerint az alkotmányt eljárási és tartalmi értelemben is *legitimitásdeficit* jellemzi. Eljárási szempontból az 1989–90-es reformok módja és a későbbi alkotmánybírói jogfejlesztés hibáztható az illegitimitásért. Tartalmi szempontból pedig azért nem legitim az alaptörvény, mert nincs egyetértés arról, igazolható-e, illetve helyes-e a fennálló alkotmányos berendezkedés. Például lehanyaglott a „jogállami radikalizmusnak” nevezett felfogás, amelyet

olyan intézményi elemek testesítenek meg, mint „az erős alkotmánybíróság, többféle ombudsman, az ügyészség, a jegybank, a közszolgálati televízió és rádió, az ORTT kormánytól való függetlensége és a bírósági szervezetrendszer autonómiája”, valamint a „hatalmi ágak elválasztásának elve, a kétharmados törvények, a decentralizált közigazgatás és a helyi önkormányzati autonómia széles köre”. Bár az itt felsorolt intézményi elemek mindegyike 1989–90-ben jött létre, Körösnéyi mégis úgy foglalt állást, hogy Magyarországnak sem formai, sem politikai (normatív) értelemben nincs új alkotmánya 1949 óta. Értékelése szerint csak abban az értelemben mondható legitimnek az alkotmány, hogy az állampolgárok a mindennapi rutinszerű politikai cselekedeteikben érvényesnek tekintik, és igazodnak az előírásaihoz (beleegyezési dimenzió).

Györfi Tamás amellett érvelt, hogy a legitimitás Körösnéyi-féle formális, tartalmi és beleegyezési kritériumainak alkalmazása helyett az empirikus és a normatív értelemben vett legitimitás megkülönböztetéséből kell kiindulni. A normatív legitimitás azt jelöli, hogy az adott politikai berendezkedés megfelel-e a vele szemben támasztott igazolási igényeknek, azaz normatív indokok alapján helyesnek, igazolhatónak, ésszerűnek tekinthető-e. Empirikus legitimitásról pedig akkor beszélhetünk, ha az állampolgárok ténylegesen elfogadják és elismerésre méltónak tartják a hatalmi rendet. E koordináták alapján a náci alkotmányos berendezkedés igazolási (normatív) értelemben nem volt legitim, bárhogyan vélekedtek is az alattvalók. Ugyanakkor hiába igazolható a hatalomgyakorlás, ha nem elfogadott. Az ideális eset az, ha ugyanazok az indokok igazolják a hatalom autoritásigényét, mint amelyek az állampolgárok legitimitáshitét motiválják. Ekkor empirikus és normatív értelemben is legitim az alkotmány.

Györfi rámutatott, hogy Körösnéyi anélkül nevezte tartalmi értelemben legitimitásdeficitésnek a magyar alkotmányt, hogy megmondta volna, milyen elvi indokok döntik el ezt a kérdést. A probléma megvilágítására Györfi felvázolt három rivális felfogást, amelyek egyfelől a mai

alkotmányt, másfelől annak egyik alternatíváját reprezentálják.

1. A magyar alkotmány plurális társadalomra szabott, világnézeti értelemben semleges alaptörvény, amely elválasztja egymástól az államot és az egyházat. – Ettől markánsan különböző nézet az, amelyik a pluralizmussal járó döntési szabadság helyett a jó élet valamely kész mintáját nyújtja az állampolgároknak, és az állam feladatának tartja az ennek megfelelő életformák előnyben részesítését (perfekcionizmus).

2. A mai alkotmány világossá teszi, hogy nemzetiségtől függetlenül minden magyar állampolgár egyenrangú tagja a politikai közösségnek. – A rivális felfogás szerint a kulturális nemzetben lehető fel a közösség összetartó ereje, amelynek ráadásul a tagjainak érdekein túlnyúló, önálló érdekei és valamely mélyebb értelme is van. A nemzet képviselete nem a tagok akaratának aggregálásával, hanem a nemzeti lényeg közvetlen megtestesítésével érhető el (nacionalizmus).

3. A rendszerváltás alkotmányának kardinális értéke a szabadság. A piacgazdaságot elutasító, populista felfogás ezzel szemben nagyarányú állami beavatkozást vár el az állampolgárok boldogulásának előmozdítására.

A Körösnéyi–Györfi-vitából azt szűrhetjük le, hogy az alkotmány legitimitásának megítéléséhez elegendhetetlen az igazoló elvek figyelembevétele. Ha valaki amellett érvel, hogy az alkotmány mögöttes elvei nem méltók a tiszteletre, akkor meg kell mondania, hogy mit preferál például a „jogállami radikalizmussal” szemben.

Hasonlóan fontos vitát folytatott egymással Horkay Hörcher Ferenc és Bódig Máttyás az alkotmány értékeiről. Horkay állítása az, hogy a mai alkotmány *értékhiányos*, mert nem tükrözi megfelelően a közösség nemzeti, történeti és erkölcsi karakterét. „A dolgot legfontosabb tézise szerint a rendszerváltás mindaddig lezáratlan marad, amíg nem sikerül a rendszerváltás alapjait jelentő implicit értékvilágot explicitálni, vagyis politikai erőfeszítések és a nyilvánosság bevonása révén legális és legitim módon kimondani és írásba foglalni. A rendszerváltás alapdokumentuma

lenne hivatott arra, hogy a XX. század magyar katasztrófáinak sorát lezárja, [...] és újra lehetővé tegye a – kor színvonalán álló – nemzeti önmeghatározást.” Ebben a gondolatmenetben az elvetendő „emberi jogi alapú konstitucionalizmus” helyes alternatívája a „magyar alkotmányosság sok évszázadra visszatekintő hagyománya”, a történeti alkotmány.

Bódig Máttyás ezzel szemben amellett érvelt, hogy a mai alkotmány morális alapokon áll, és mindazokat a politikai értékeket magában foglalja, amelyeket a modernitás pluralizmusa megenged. A politikai nemzet tagjai nem alkothatnak materiális értékközösséget, mert alapvető erkölcsi, világnézeti, politikai kérdésekben legitim nézetkülönbségek osztják meg őket. „A köztársaság demokratikus jellegével kerül ellentétbe az, aki azt várja az intézményektől, hogy oktassanak ki bárkit is arról, milyen értékalapra támaszkodva tekintse magát honpolgárnak. És félreérti a szerepét az a Kormány, amely azt képzei, neki kell megadnia a mércét az ilyen érték-szelekcióhoz. [...] Az etnikai nacionalizmus, amely a magyar politikai kultúrában mindmáig komoly szerepet játszik, elvetélt kísérlet arra, hogy egy materiális értékközösség terminusaiban fogalmazzuk meg a politikai kapcsolatokat.”

Láthatjuk, hogy ami a Körösnéyi–Györfi-vitában a hipotézisek szintjén maradt, azt a Hörcher–Bódig-vita explicitáltette: a mai alkotmány elveitől a legfőbb rivalisa abban tér el, hogy az egyenlő állampolgári közösség helyett az etnikai-nemzeti közösséget tekinti alapjának, az egyéni szabadság és felelősség helyett perfekcionista értékfelfogást képvisel, és az alkotmányos intézmények helyett a történeti nemzet vízióját részesíti előnyben.

Nézzük most a harmadik vitát, amely Körösnéyi András és Meszerics Tamás között zajlott. Körösnéyi látszólag egy nagyon elvont demokraciáelméleti kérdést vizsgált meg, valójában azonban komoly szempontokkal járult hozzá a hazai *alkotmányos intézmények átalakításának* megítéléséhez. Tézise, hogy az egyenlő választójogon alapuló képviseleti demokrácia, melyet ő „demokratikus elitizmusnak” nevez, három elméleti

séma szerint ítélni meg. A mandátumelmélet szerint az állampolgárok autonóm és racionális módon, teljes információk birtokában választanak a politikai alternatívák között. Az elszámoltatás-elmélet kevesebbet feltételez a választók kompetenciájáról; itt a választott tisztségviselők utólagos elszámoltatása biztosítja, hogy a választói igények szerint járjanak el. A felhatalmazás-elmélet pedig abból indul ki, hogy a választóknak nincsenek megfelelő „politikai kognitív képességeik”, vagyis nem látják át a közügyek szövevényes világát. Nem saját céljaik szerint cselekszenek, mert a politikai célok is a manipuláló politikusok alkotják meg, következésképpen nem beszélhetünk hagyományos értelemben vett képviselőről, hanem csak pusztán felhatalmazásról. Körösi András elismeri, hogy a felhatalmazás-elméletnek vannak „cezarista implikációi”, azaz egy vezér egyeduralmát is megalapozhatja. (Ugyanis az elmélettel összefér egy vezér egyszeri jogátruházó aktussal történő felhatalmazása is.) Mégis amellet érvel, hogy ez a demokráciafelfogás felel meg leginkább a realitásoknak, és normatív értelemben nem kifogásolható.

Meszerics Tamás empirikus és normatív alapon is megkérdőjelezte ezt a tézist. Egyrészt felhívta a figyelmet arra, hogy ha elfogadjuk is, hogy a választók naiv és befolyásolható döntéshozók, akkor is meg kell vizsgálnunk, miből fakad ez a kompetenciahiány. Körösi András felfogása akkor volna empirikusan meggyőző, ha úgy találnánk, hogy a politikusok messze az átlag feletti kognitív képességekkel rendelkeznek. A tapasztalat azonban az, hogy alig találunk szellemi óriást a választott döntéshozók között. Másrészt kizárólag empirikus esetekből nem lehet demokráciaelméletet gyártani, mert valamilyen módon előzetesen el kell dönteni, hogy melyek a releváns esetek, vagyis mi számít demokrátiának rendszernek. Ezért a demokrácia fogalmából nem lehet kihagyni a normatív elemet: „Olyan rezsimeket szeretnénk idesorolni, amelyek bizonyos kívánatos tulajdonságokkal rendelkeznek.” Következésképpen nem kell lemondani a racionális választók akarátának hipotéziséről, hanem megfelelő intézmé-

ny megoldásokat kell keresni. „Ha az a probléma oka, hogy a demokratikus politikai rendszer hagyományos képviselői intézményei nem tartalmaznak elég ösztönzést arra, hogy a választókat az ésszerű döntéshez szükséges kognitív erőfeszítésre és információk beszerzésére készítsék, akkor a helyzet mégsem teljesen reménytelen. A demokrácia minősége ebben a felfogásban legalább részben intézményi kérdés, tehát nem elképzelhetetlenek a minőséget hosszú távon javítani képes intézményi válaszok sem.”

Ebből a három vitából kirajzolódik a rendszerváltás utáni magyar alkotmányos struktúra alternatívájának körvonalai. Körösi András realizmusának normatív alátámasztásra van szüksége, és ezt nyújtja Horkay Hörcher Ferenc materiális értékű alkotmányfelfogása. A két irányzat ötvözésével koherens rendszer jön létre, amelyet a következő pontokban tudok összefoglalni:

1. *Népszuverenitás, népképviselés.* A szabad és egyenlő polgárok deliberatív közösségét a kognitív defícittel küzdő egyének felhatalmazásán alapuló politikai rendszer váltja fel.

2. *Intézményi struktúra.* A képviselői döntéshozatal, valamint az alapvető egyéni jogok védelmében egymást korlátozó hatalmi ágak helyett a nemzeti érdeket leginkább megjeleníteni képes államfő („vezér”) kerül az alkotmány centrumába.

3. *Individuumok.* A szabadság jogával és felelősségével rendelkező egyénekk szemben prioritáshoz jut a jó élet egy meghatározott (vallás)erkölcsi felfogása.

4. *Politikai közösség.* Az államháttáron belül élő, egyenlő státusú személyek körével versengő alkotmányos rangra emelkedik a történelmileg, kulturálisan, etnikailag a magyar nemzethez sorolt emberek köre.

Állításom nem prognózis. Azt sem gondolom, hogy a mai alkotmány elméleti letisztultsággal juttatja érvényre a jellemzésére használt kategóriákat. Az iménti szemlével azt próbáltam érzékeltetni, hogy az 1989–90-ben létrehozott alkotmányos struktúra valamelyest közelített a modern liberális demokráciák ideális intézményi struktúrájához. Az alternatív alkotmányelmélet tudatosan

arra irányul, hogy a magyar politikai közösség döntéshozói kormányozzák távolabb az országot ettől az ideáltól.

Végezetül azt a kérdést vizsgálom meg röviden, hogy a mai alkotmányos és politikai környezetben milyen módon történhet meg az alkotmány átalakítása. Köztudott, hogy az alkotmány módosításához, átalakításához az összes országgyűlési képviselő kétharmadának szavazata szükséges. A kétharmad nem tetszőlegesen kiválasztott szám. Azt a mögöttes elvet jeleníti meg, hogy a közhatalmi berendezkedés megváltoztatásához nem elég a kormányzati többség. Aki kormányzati felhatalmazást kap, nem kap egyszerűen felhatalmazást politikai rendszerváltásra. Tudjuk, hogy a magyar alkotmány hiányosan felel meg ennek a mögöttes elvnek, más államokéval összevetve könnyen módosítható. Ráadásul a kétharmados többséghez elég lehet akár a választópolgárok egyharmadának, a választáson résztvevők mintegy felének szavazata.

Ezzel szemben például az Egyesült Államokban a Kongresszus mindkét házában a kétharmados támogatásán túl a tagállamok háromnegyedének jóváhagyása is szükséges az alkotmány kiegészítéséhez. Németországban a Bundestag és a Bundesrat kétharmados támogatása kell, ráadásul az alapstruktúra néhány eleme (például az emberi méltóság sérthetlensége, a föderális berendezkedés) az alaptörvény szerint megváltoztathatatlan. Tanulságos megoldás a holland, ahol az alsóháznak fel kell oszlatnia magát az alkotmánymódosító törvény megszavazása után, és az új választások nyomán létrejövő törvényhozásnak kétharmados többséggel meg kell erősítenie a módosítást. Nálunk ilyen korlátok nincsenek, tehát a széles körű konszenzusra utaló mögöttes elvet tökéletlenül tükrözi a kétharmados szabály.

Emiatt 2010-ben megnyílt a lehetőség az *alkotmány einstandjára*. Ha a győztes politikai erő a saját felfogását vési bele az alkotmányba, és vélt érdekei szerint alakítja át az államszervezetet, akkor távol kerülünk attól, amit alkotmányos demokráciának nevezünk. Egyrészt sérülne az az eljárási elv, hogy az alkotmányozáshoz nagyon széleskörű egyetértés

kell. Másrészt veszélybe kerülne az alkotmányosság tartalmi alapelve, az egyéni jogok érdekében korlátozott közhatalom eszméje.

A másik lehetőséget nevezhetjük *alkotmányos szimbolikának*. Ezen azt értem, hogy az intézményi struktúra nem változik meg gyökeresen, de a parlamenti többség a preambulumban és az alkotmány más pontjain egyfajta erkölcsi nézetet azonosít a magyar nemzet egésze által követendőnek tartott felfogással. Az előbbi lehetőséghez képest ez kevesebb kárt okozna a politikai berendezkedésben, de zavarokat idézne elő azáltal, hogy a szimbolikus elemek ütköznének az alkotmány más alapelveivel. Az alkotmány értékei nem erősítenék, hanem kioltanák egymást. Például az egyenlőség elve megköveteli az azonos neműek kapcsolatának elismerését, a szabadság elve alapján az orvosi beavatkozásokhoz a páciens beleegyezése kell. Ha ezt kizáró elvek is részei lesznek az alkotmánynak, akkor nehezebb lesz megtalálni az alkotmánynak megfelelő szabályozást.

Végül létezik egy harmadik lehetőség is, ezt *alkotmányos partnerségnek* szokás nevezni. A rivális politikai erők akkor tekintik a közösség egyenrangú tagjának egymást, ha elismerik mindenki egyenlő jogát a részvétellel a közös ügyek eldöntésében, és egyformán figyelembe veszik mindenki szempontjait a döntéshozatalkor. Míg a kormányzás többségi felhatalmazáson alapul, addig az alkotmányozás széles társadalmi konszenzust, de legalábbis kompromisszumokat igényel. Felfogásom szerint nincs alkotmányosság a demokratikus erők méltányos együttműködése nélkül.

TÓTH GÁBOR ATTILA

Alkotmányozás határok nélkül?

A kétharmados többség megszerzését kilátásba helyező előrejelzések a 2010-es választások közeledtével újra fellelevenítették az alkotmánymódosítás, alkotmányozás kérdéseiről folytatott, hosszú ideje szunnyadó alkotmányjogi vitákat.

A témakörben ismert tudományos munkák jellemzően nem különböztek meg az alkotmányozó és az alkotmánymódosító hatalom eljárását, és a szakirodalom az alkotmányozás formai követelményén túlmutató szempontoknak is kevés teret szentel. Meggyőződésünk azonban, hogy a mindenkori kétharmados parlamenti többség nem korlátok nélküli autoritás. Az alábbiakban ennek igazolására teszünk próbát azzal a céllal, hogy kimozdítsuk az alkotmányozásról szóló diskurzust a pusztai eljárási feltételekben gondolkodó mederből, és rámutassunk: az alkotmánymódosítást, alkotmányozást lehet ennél tágabb alkotmányjogi keretek között értelmezni.

AMIRŐL AZ ALKOTMÁNY HALLGAT

Az októberi alkotmány három szakaszban szól az alkotmányozásról: a 19. § (3) bekezdés a) pontja az Országgyűlés hatáskörébe rendeli az alkotmány „megalkotását”, a 24. § (3) bekezdése az alkotmány megváltoztatásához szükséges kétharmados többségi követelményről rendelkezik. A harmadik szabály hatályossága már vita tárgya: a 24. § (5) bekezdésének értelmében az új alkotmány előkészítésének részletes szabályairól szóló országgyűlési határozat elfogadásához négyötödös többség szükséges. Az alkotmányozásról az alaptörvény nem mond ennél többet.

Az értelmezők többsége az „Országgyűlés megalkotja” és a „kétharmaddal megváltoztathatja” szakaszokat szövegszerűen egymásra borítja, és eredményként arra jut, amire az alkotmány új kommentárja:

„Jóllehet az Alkotmány csak az alkotmánymódosítás esetében határoz meg többségi követelményt [...], logikai értelmezéssel a módosításra vonatkozó többségi követelményt – az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata – az új alkotmány elfogadására is ki kell terjeszteni. Ilyen megállapításra juthatunk a többről a kevesebbre következtetés (argumentum a maiore ad minus) elvének alkalmazásával, azzal, hogy ha az alkotmány egyes módosításához ilyen többségre van szükség, akkor a teljes Alkotmány kicseréléséhez, vagyis az új

alkotmány elfogadásához – külön, szigorúbb rendelkezés hiányában – sem lehet ehhez képest eltérő alaki feltételt támasztani.”

Álláspontunk szerint az alkotmány megváltoztatása és egy új alkotmány megalkotása között nem pusztán mennyiségi különbség van. Ez a megközelítés a szavazati többség kérdésére egyszerűíti az alkotmány megalkotását – ráadásul logikailag nem tartható módszerrel. A jogtudomány elfogadott értelmezési technikája valóban a többről a kevesebbre következtetés – csakhogy az idézet épp a fordítottját alkalmazza. Az alkotmány értelmezőjének azt kell megválaszolnia, hogy mi a több: az alkotmány módosítása vagy annak „lecserélése”. A kommentár szerint az alkotmány módosítása több mint egy új alkotmány megalkotása, hiszen – követve az érvelést – *sok kicsi sokra megy*: több, egymást követő alkotmánymódosítás is elvezethet egy új alkotmányig. Véleményünk szerint ez éppenséggel a – logikailag hibás – kevesebbről a többre következtetés, mivel a 19. § módosításra vonatkozó eljárási szabályát *automatikus*an kivetíti a 24. § hatásköri szabályára, s ezzel jut el az országgyűlési képviselők kétharmadának teljes alkotmányozási (egy új alkotmány elfogadására is kiterjedő) jogáig.

Ezzel szemben azt állítjuk, hogy az alkotmány egyértelmű hatáskört és eljárási szabályt egyedül az alkotmány megváltoztatására tartalmaz. A teljes alkotmányozás eljárási feltételeiről különállóan nem rendelkezik, *hallgat* alaptörvényünk. Hiba lenne az alkotmány szövegébe belelátni nem létező formális-eljárási feltételeket, ilyen érvényes szabály ugyanis nincsen. A 19. § (3) bekezdéséből egyértelműen kitűnik, hogy az Országgyűlésnek van hatásköre a teljes alkotmányozásra, de az már nem, hogy a módosítás – vagy szövegszerűen: a megváltoztatás – eljárási szabályai is automatikusán kiterjeszthetők a teljes alkotmányozásra. Ezt támasztja alá a „megváltoztatásához” szó köznapi jelentése is, hiszen a megváltoztatás aktusához fogalmilag szükséges valami már meglévő. Az alkotmány módosítása és az új alkotmány megalkotása között így nem az eljárási feltételekben van különbség, hanem tartalmi vonatkozásban.